

DVOŘÁKOVÁ, Zora: *Popravení, kam jste se poděli? Příběh jednoho výzkumu*
Nakladatelství Eva – Milan Nevole, Praha 2013, 176 stran

Komunistický totalitní režim lze zkoumat z mnoha různých hledisek, přičemž vždy vynikne jiný aspekt tohoto temného období. Jednou z dílčích možností je zaměřit pozornost na události spojené s likvidací skutečných či potenciálních odpůrců nové moci. K represím majícím za primární cíl právě toto docházelo v Československu záhy po únoru 1948, přičemž se jejich nejintenzivnější fáze kryje – jistě ne náhodou – s funkčním obdobím prezidenta Klementa Gottwalda. Z forem represe nad jiné vynikají politické popravy, spojené jak u nás, tak i v jiných státech komunistického světa se zinscenovanými monstrprocesy, jež měly ve své době plnit hned několik funkcí najednou, od prostého zabití s použitím soudního aparátu (udržovalo se tím alespoň zdání legality) přes zastrašení společnosti či jejích konkrétních segmentů (rolníci, živnostníci, církev...) až po mobilizaci vlastních příznivců a „výchovu mas“, použijeme-li dobovou terminologii.

Je-li nanejvýše záhodno vědecky podchytit výše zmíněnou problematiku justičních vražd, pak jako specifická výpověď o režimu, která nám rovněž poskytuje mnoho látky k přemýšlení a zároveň funguje jako výchozí bod k mnoha dílčím analýzám, figuruje způsob nakládání s ostatky těchto obětí. Skutečně, při bádání v této oblasti dochází ze zvláštního úhlu k rozkrývání přediva systému, od praktického fungování policejního i justičního aparátu až po vnímání vlastních mocenských pozic a jeho ideového podhoubí. Netřeba dodávat, že se v kontextu moderních československých dějin nabízí srovnání s obdobím nacistické okupace a praxe německých okupačních orgánů.

Mnohdy je nějaké téma zpracováno sice mnohokrát, nicméně způsobem značně nedostatečným. Díky tomu ovšem vzniká paradoxní situace: mezi odbornou i laickou veřejností panuje obecně sdílený dojem, že již není co objevovat. Když na scénu navíc vstupují silné emoce – nezapomínejme, že prvotní a mnohdy v podstatě jediný výzkum způsobu nakládání s ostatky popravených z politických důvodů zajišťovali političtí vězni, jichž se tato problematika z pochopitelných důvodů bytostně dotýkala – a připočteme-li k tomu i faktickou složitost tématu, které vyžaduje pochopitelně značné nasazení i odbornou průpravu, pak jsou zde splněny v podstatě všechny podmínky pro to, aby téma „usnulo“.

V takové situaci musí přijít nějaký nenadálý impuls, který uvede věci znovu do pohybu. Badatele, který se posléze pod vlivem nějaké takové události do problematiky pohrouží, často zaskočí rozpor mezi obecně přijímanými tvrzeními a skutečností. Nelze v této souvislosti nezmínit výstižný výrok francouzského historika Roberta Marichala: *Naše základní znalosti pocházejí z příruček, jejichž autora jsme už dávno zapomněli [...] nikdy nebude zbytečné opakovat, že mnoho faktů nejčastěji přejímaných je více či méně legendárních.*¹

1 MARICHAL, Robert: *L' Histoire et ses Methodes*. Gallimard, Paris 1961, s. 469. Citováno podle STARÝ, Václav: Literátská škola v Prachaticích. Mýtus a skutečnost. In: *Zlatá stezka. Sborník Prachatického muzea*, 2004, č. 11. Prachatické muzeum, Prachatice.

Přesně to potkalo historičku a autorku literatury faktů Zoru Dvořákovou, která v prosinci letošního roku oslaví 80. narozeniny. Jednou z mnoha oblastí jejího badatelského zájmu je osobnost Milady Horákové.² A právě informace spojená s jedinou ženou popravenou 27. června 1950 československými komunisty z politických důvodů spustila řetězec událostí, které vyústily v první skutečně široce pojatý výzkum nakládání s ostatky obětí komunistické éry v Československu. Co se stalo? V roce 2005 byl ve fondu Národního filmového archivu objeven filmový záznam procesu s Miladou Horákovou a spol. a v návaznosti na tuto událost o něco později v Národním archivu v Praze pásky se zvukovým záznamem závěrečných řečí souzených. Odvysílání těchto archivních materiálů v rámci rozhlasového pořadu dne 17. listopadu 2005 redaktorem Českého rozhlasu Markem Janáčem nezůstalo bez odezvy: ozval se mu vnuk bývalého zahradníka strašnického krematoria Františka Krále s informací, že právě jeho dědeček pomáhal na příkaz tehdejšího ředitele strašnického krematoria Františka Suchého tajně pochovat urnu s ostatky Milady Horákové do tamějšího společného hrobu u hřbitovni zdi.

Zatímco rozhlasový redaktor Marek Janáč považoval informaci za hodnověrnou – ve společnosti dokumentaristy a režiséra Martina Vadase se vydali do areálu krematoria, kde se setkali přímo s pamětníkem, 89letým Františkem Králem, který jim údajně místo posledního spočinutí Milady Horákové ukázal – historička Zora Dvořáková, kterou o celé záležitosti redaktor Janáč také informoval, zůstávala skeptická: *Před Vánocemi 2006 mě Marek Janáč zavolał, že by chtěl natočit nějaký krátký dokument k 25. prosinci, dni narození Milady Horákové, a že by si přál, abych v něm vystupovala. Při té příležitosti jsem se dozvěděla, že pan Král trvá na svém sdělení, že společný hrob ve Strašnicích je místem uložení urny Milady Horákové. Reagovala jsem na to dost prudce: „O tom pochybuju!“ „Proč? Máte důkaz o něčem jiném?“ „A vy tohle považujete za dostatečný důkaz?“ „Nějaká stopa to je.“ Začala jsem Markovi Janáčovi vysvětlovat, že od Františka Přeučila, odsouzeného v procesu s Miladou Horákovou na doživotí, od Františka Kopeckého, někdejšího předsedy Klubu Milady Horákové, a od paní Tůmové, sestry Milady Horákové, vím, že tento údaj prověřovali. „A nepovažovali ho za věrohodný,“ zdůraznila jsem.³*

Pravdou je, že se údaj o tajném uložení urny Milady Horákové v areálu strašnického krematoria skutečně skloňoval již záhy po revolučních událostech v roce 1989. To nakonec vedlo představitelce Konfederace politických vězňů k tomu, že na místo, které tato svědectví zmiňovala, tedy společný hrob, byla umístěna deska obsahující informaci, že se právě zde nachází místo posledního odpočinku popravené. Vznikla tím paradoxní situace, neboť v současné době vlastně existují tři hroby Milady Horákové. Vedle toho strašnického symbolický hrob na Vyšehradě a vlastně i symbolický hrob na hřbitově v Ďáblicích. Velice dobře to ilustruje, do jakého zmatku jsme uvrženi.

2 Z autorčiných prací na toto téma viz například DVOŘÁKOVÁ, Zora – Doležal, Jiří: *O Miladě Horákové a Milada Horáková o sobě*. Nakladatelství Eva – Milan Nevole – Klub Milady Horákové, Praha 2001; DVOŘÁKOVÁ, Zora: *To byla Milada Horáková ve fotografiích a dokumentech*. Nakladatelství Eva – Milan Nevole – Klub Milady Horákové, Praha 2009.

3 DVOŘÁKOVÁ, Zora: *Popravení, kam jste se poděli? Příběh jednoho výzkumu*. Nakladatelství Eva – Milan Nevole, Praha 2013, s. 10 a 11.

Podivuhodnými osudy rodiny Suchých se v rámci svého výzkumu zabýval historik Pavel Paleček. Ředitel strašnického krematoria František Suchý (tedy muž, jenž měl figurovat při ukrývání ostatků Milady Horákové) totiž za německé okupace ukrýval ostatky nacistických obětí, které měly být po zpopelnění vysypány na kompost, a tajně vytvořil i jejich seznam, který jako první zveřejnil právě Pavel Paleček.⁴ František Suchý mladší po roce 1948 ilegálně pracoval proti vládnoucí komunistické straně, za což on i jeho rodina zaplatili mnoha lety ve vězení. Pavlu Palečkovi tvrdil, že jeho otec urnu Milady Horákové ve Strašnicích ukryl.⁵

Ve snaze potvrdit či vyvrátit informaci o uložení ostatků čelné představitelky „procesu s vedením záškodnického spiknutí proti republice“ byli Zora Dvořáková a Marek Janáč postupně vtahováni do víru pátrání, přičemž si sami brzy uvědomili, že jejich práce získává mnohem širší záběr, než původně zamýšleli. Že nyní již jde o hledání odpovědi na otázku, co se dělo s ostatky všech politických vězňů komunistického Československa po jejich popravě? Základním předpokladem bylo nespokojit se s torzovitými údaji, které se k této smutné problematice nashromáždily: o pohřbívání do šachtových hrobů na ďáblickém hřbitově, o existenci skladu uren v pankrácké věznici nebo o tzv. strašnickém archivu, v němž se údajně nalézaly rovněž zpopelněné ostatky popravených. Situace se přitom jevila jako natolik nepřehledná, že se oba protagonisté museli vrátit na úplný počátek.

Zora Dvořáková se svým mladším kolegou začala znovu třídit a prověřovat informace o posmrtných osudech popravených a klopotně pátrat po nových indicích, přičemž jejich úloha byla vše jiné, jen ne jednoduchá. *Pamětníci a aktivisté, o nichž jsme se domnívali, že mohou být spolehlivými informátory, se jevíli jinak. Osobně zaangażování na tomto tématu, citově tomu podlehali, a to jak ve své paměti, tak ve svém uvažování a ve svých výpovědích. Snažili jsme se to respektovat a být vůči nim ohleduplní, vcítit se do nich, ale neubránili jsme se dojmu, že je zneklidňuje, proč tak důsledně po tomto tématu jdeme a proč nejsme spokojeni s tím, co se dosud vědělo a co nám řekli,* popisuje autorka jednu z mnoha těžkostí, s nimiž se během let potýkali, aby pak na následující straně vykreslila obraz, který se jim naskytl: *Během našeho dosavadního pátrání nás přivádělo v úžas, že fakta, o kterých jsme se domnívali, že dávno už byla prověřena a lze je považovat za spolehlivá, se ukazují být pochybná. Ve skutečnosti mnohé, co bylo zkoumáno, se zastavilo na půli cesty, uvízlo ve slepé uličce, nebo zůstalo ve sféře domněnek a přání.*⁶

Oba hlavní protagonisté pátrali skutečně důkladně. Společně vyslechli pamětníky – kromě jiných např. již zmiňovaného bývalého zahradníka strašnického krematoria Františka Krále i syna tehdejšího ředitele tohoto zařízení Františka Suchého mladšího. Ten jim v lednu 2007 zopakoval, že se jeho otec s Františkem Králem skutečně zasloužili o ukrytí ostatků Milady Horákové (na rozdíl od bývalého zahradníka však za místo posledního odpočinku určil nikoli starší společný hrob u hřbitovni zdi, ale mladší společný hrob v arkádách). Procházeli četné archivní fondy, studovali v matrikách strašnického i motolského krematoria a osobně navštívili všechna důležitá

4 PALEČEK, Pavel: *Likvidace obětí nacismu a komunismu na území Československa*. Prius, Brno 2002.

5 Tamtéž, s. 39.

6 Tamtéž, s. 33 a 34.

místa, dokonce i Ústav pro soudní lékařství v Praze, kam se těla popravených v padesátých letech svázela k pitvám.

V rámci svého výzkumu také postupně kontaktovali téměř všechny relevantní odborníky na danou problematiku, ať se již jednalo o člena Konfederace politických vězňů Stanislava Stránského, který se stará o společné pohřebiště v Ďáblicích, archivářky z Národního archivu v Praze Alenu Šimánkovou a Alenu Noskovou, historika Aleše Kýry působícího v Kabinetu dokumentace a historie vězeňské správy na Pankráci, vyšetřovatele Adolfa Rázka z Úřadu dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, anebo Otu Stehlíka, bývalého politického vězně a badatele, který v roce 2000 učinil významný objev o pohřbení uren 24 popravených politických vězňů do společného hrobu v Motole, k němuž došlo tajně v roce 1965.

Toto mravenčí úsilí – výzkum probíhal od počátku roku 2007 až do začátku roku 2012 – přineslo cenné plody. V Archivu bezpečnostních složek například našla Zora Dvořáková s Markem Janáčem cenné dokumenty z roku 1968, které se vztahují k hromadnému pohřbívání na hřbitově v Ďáblicích. Jde o tehdejší policejní šetření, které v období tzv. Pražského jara patrně podnítily bývalí političtí vězni.⁷ Archivní složka obsahuje i fotodokumentaci z roku 1968, jež mapuje stav pohřebiště. Zmíněné materiály jsou o to cennější, že právě v onom inkriminovaném období došlo na tamějším hřbitově k požáru (nejednalo se zřejmě o náhodu), který zničil pečlivě vedené hřbitovní knihy obsahující záznamy o pohřbených. Dnes již tedy nelze lokalizovat přesné místo posledního odpočinku toho kterého popraveného. Avšak díky dalšímu objevu obou badatelů v Národním archivu, konkrétně v neuspořádaných fondech Generální prokuratury, máme v ruce přehled těchto popravených.

Návštěva Ústavu pro soudní lékařství v Praze přinesla poznatek, že se zde nacházejí pitevní protokoly popravených, včetně protokolu z pitvy Milady Horákové, k níž zde došlo 28. června 1950. Pátrání po osudech ostatků Milady Horákové dokonce zavedlo Zoru Dvořákovou a jejího kolegu až do jihočeské Soběslavi. Na tamějším hřbitově následně iniciovali terénní výzkum, kterého se zúčastnili genetik Daniel Vaněk a antropolog Petr Velemínský. Podobně došlo ve strašnickém krematoriu ke zkoumání onoho staršího společného hrobu u hřbitovní zdi, který provedl Václav Moucha z Archeologického ústavu AV ČR.

Podobu knihy Zory Dvořákové výrazně determinoval předmět autorčina zájmu. Je v ní zachycen nejen samotný výsledek výzkumu, ale formou poutavé reportáže celý jeho dramatický průběh se všemi překvapivými zvraty, nadějami i zklamáními. Práce sama je členěna do jednotlivých kapitol chronologicky podle let, kdy výzkum probíhal. Jakkoli je těžištěm knihy pátrání po ostatcích Milady Horákové, respektive po osudech ostatků popravených z politických důvodů v období komunismu, autorka téma zasazuje do širších souvislostí. Nechybí například kapitola přibližující kritéria pro zařazení popravené osoby do kategorie z politických důvodů či kapitoly sezna-

7 V době celospolečenského uvolnění v roce 1968 se na hřbitov vydali bývalí političtí vězni Ota Rambousek a Ladislav Gruber, kteří pravděpodobně jako první nahlédli do hřbitovních knih. Viz Pieta. Památce bratří a sester popravených, umučených a zastřelených za komunistického teroru. *Věrní zůstali. Časopis Konfederace politických vězňů*, 1993, s. 32.

mující čtenáře podrobněji s některými konkrétními kauzami popravených (generál Heliodor Píka, lidovecký poslanec Stanislav Broj, případ odbojové skupiny Pravda zvítězí atd.). Zajímavé jsou autorčiny postřehy k praxi nakládání s ostatky popravených ze strany komunistické totalitní moci, která mnohdy postrádá logiku a v níž se odráží vnitřní nejistota: *Mezi řádky tohoto dopisu lze vyčíst stále existující strach, obavu, aby nedošlo k nějakým protistátním akcím. Ač je to neuvěřitelné, představitelé komunistické strany se báli mrtvých, které už před lety popravili.*⁸

Jako vhodná se jeví dílčí a posléze závěrečná rekapitulace, nezásvěcený čtenář se totiž může v množství předkládaných informací snadno ztratit. Práci doplňuje četný obrazový materiál i přílohy, z nichž tu vůbec nejdůležitější představuje kompletní seznam popravených z politických důvodů (podle tzv. Rázkova seznamu) vybavený dostupnými informacemi o posmrtné manipulaci s ostatky jednotlivých popravených. Nechybí ani seznam identifikovaných uren politických vězňů pohřbených ve společném hrobě na hřbitově v Praze-Motole v roce 1965.

V případě knihy Zory Dvořákové *Popravení, kam jste se poděli? Příběh jednoho výzkumu* jde bezesporu o průkopnickou práci. Mnohé již dříve prezentované je zde uvedeno na pravou míru, když autorka integruje starší poznatky s těmi zcela novými – potěšující je, že těží i z badatelských výstupů Ústavu pro studium totalitních režimů – a výsledkem je fundovaná sonda, kterou nelze než přivítat. Je přitom jasné, že výzkum na tomto poli bude pokračovat i nadále, stále zůstává množství otázek (krom jiného se osudy některých popravených nepodařilo objasnit) a před badateli leží stále mnoho nezpracované archivní materie.

Na úplný závěr je zapotřebí dodat, že v souvislosti s výzkumem vznikl v režii Martina Vadase i krátký dokumentární film *Těla nevydávat*, který v den výročí popravy Milady Horákové 27. června 2011 uvedla Česká televize.

♦ Petr Mallota